

Попело О.В.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНФРАСТРУКТУРНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

Метою статті є дослідження та аналіз сучасних тенденцій інфраструктурного розвитку сільських територій на державному рівні. У статті описано концепції «галузевого пріоритету», «зближення» та «інтегрованості» розвитку сільських територій. Розвиток інфраструктури сільських територій спрямовується на формування інвестиційної привабливості, спонукає населення до економічної активності, прозорості державного регулювання сфери адміністративних та соціальних послуг, впровадження інновацій та структурної адаптації до глобалізаційних викликів. Окреслено, що в умовах війни відбудова інфраструктури сільських територій концентрується на відновленні зруйнованого житла та комунікацій. Основними джерелами відбудови інфраструктури територій визначено грантове, цільове фінансування, державне фінансування; репарації, приватний капітал.

Ключові слова: інфраструктурний розвиток, інфраструктурне забезпечення, сільські території, місцевий бюджет, державний бюджет, державний рівень, регіональний рівень.

Постановка проблеми. Зі спрямуванням державної та регіональної політики на реалізацію принципів самостійності, економічного самоствердження в концепціях територіального розвитку, формування стійких систем місцевого самоврядування актуалізується наукова проблематика формування економічних механізмів ідентифікації конкурентних переваг, економічного розвитку та пошуку інструментарію оновлення та розбудови інфраструктури сільських територій. Історично сформована соціальна та виробнича інфраструктура на сільських територіях була аграрно орієнтованою, що з часом почала втрачати ефективність у зв'язку з інституційною перебудовою галузей сільського господарства. У процесі надання транспортних послуг не враховувались виклики щодо конкурентоспроможності продукції малого бізнесу, а вузька спеціалізація економічних систем на окремих сільських територіях не узгоджувалась з інноваційними технологіями надання соціальних і логістичних послуг. Проте, за умови розвитку інфраструктури сільських територій, вказані проблеми можуть стати конкурентними перевагами, активізувати наявний виробничий і просторовий потенціал регіонів, забезпечити ефективність процесів цифровізації, сприяти розбудові логістичної

мережі. Крім того, сучасні безпекові виклики формують нові концептуальні пріоритети в розвитку інфраструктури сільських територій, що потребують узгодженості із загальнодержавними безпековими й економічними стратегіями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань економічного розвитку сільських територій, формування державних і регіональних стратегій, інфраструктурного розвитку висвітлювались у публікаціях таких авторів, як А. Авчухова [1], Д. Богданов [2], В. Бондар [3], Л. Газуда [4], В. Збарський [5], Л. Калачевська [7], О. Кочемировська [1], О. Недбалюк [8], М. Талавирия [10], а вчені О. Вовк [13], Н. Іванова [6; 14; 15], С. Тульчинська [11; 12] значну увагу приділили вивченню особливостей розвитку соціальної, транспортної, виробничої інфраструктури. Незважаючи на наявність значної кількості публікацій, питання інфраструктурного розвитку сільських територій на державному рівні потребують подальших досліджень та аналізу.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження та аналіз сучасних тенденцій інфраструктурного розвитку сільських територій на державному рівні.

Виклад матеріалу. Економічний розвиток сільських територій корелюється зі спрямованістю державної та регіональної політики. Серед основних концепцій, що є теоретико-методологічним базисом регулювання, виокремлюють [2; 10]:

- концепцію галузевого пріоритету, що базується на ідентифікації загальнонаціонального та регіонального розвитку через виокремлення

©Попело О.В., д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту та державної служби, Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна, e-mail: popelo.olha@gmail.com

домінуючої галузі (зазвичай, сільське господарство або виробництво аграрної продукції). Розвиток сільських територій залежить від динамічності та спрямованості оновлення технологій домінуючої галузі. При домінуванні сільського господарства території виступають як сукупність ресурсів для функціонування галузі, просторовий базис для виробничих потужностей галузевих підприємств. Таким чином, функція сільських територій в економічному розвитку регіону визначається їхніми ресурсними характеристиками та масштабністю. Варто зазначити, що в галузевій концепції не враховуються національні традиції ведення бізнесу, конкурентні переваги чи відмінності окремих територій. Недомінуючим сферам економіки сільських територій відводяться незначні ролі у впливі на структурні зміни чи реалізацію стратегій розвитку;

- концепція «зближення», що розглядає шляхи зменшення відмінностей окремих територій, які входять до єдиної економічної системи (регіональної чи національної). У концепції набула поширення модель перерозподілу ресурсів від розвинених (переважно міських) до відсталих в економічному зростанні (сільських) територій. Сільські території мають обмежені трудові та технологічні ресурси, слабку транспортну й соціально-економічну інфраструктуру, а тому, за твердженням авторів концепції, потребують національної підтримки економічного та соціального характеру. На думку авторів, моделі перерозподілу економічних ресурсів на стимулювання розвитку сільських територій, компенсаційна підтримка від державних і регіональних інституцій сприятиме підвищенню результативності використання наявних природних ресурсів, диверсифікації виробництва товарів і послуг, що відповідатимуть наявним ресурсам та виробничим потужностям, врахуванню територіальних особливостей і дозволить сформувати цілісну економічну систему національної та регіональної економіки. Стимулювання і дотації при створенні виробничих потужностей, промислових об'єктів на сільській території має спрямовуватись на наявні й традиційні галузі: переробку сільськогосподарської продукції, агротуризм і сільський зелений туризм, автентичну гастрономію та легку промисловість, переробку наявних корисних копалин тощо;

- концепція інтегрованості: незалежно від специфіки територій передбачає модернізацію та оновлення технологій, узгоджений і рівномірний розвиток регіональної та національної економічних систем. Європейська політика розвитку окремих територій базується на засадах концепції інтеграції [8]. Технології цифровізації інституційних послуг, комунікацій, ринкових відносин дозволили мінімізувати відмінності в суспільно-економічному розвитку окремих сільських територій з регіональними та національними системами. При цьому, концепція інтегрованості базується на повному збереженні територіальної ідентичності, результативності галузевої спеціалізації та визначенні економічної ролі сільських територій у більш масштабних економічних структурах. Отже, сільські території розширюють сфери економічної діяльності, не обмежуючись сільським господарством чи аграрною спеціалізацією. Крім того, інтегрованість сільських територій до більших економічних систем дозволяє стандартизувати та забезпечити високий рівень якості бізнес-процесів, полегшити сертифікацію продукції чи послуг, відкрити ринки капіталів та інновацій, а також забезпечити логістизацію територій.

Розглянуті концепції економічного розвитку сільських територій визначають закономірності інфраструктурного розвитку та тенденції змін (рис. 1). Інфраструктура, у загальних трактуваннях, є поняттям, що описує підпорядковані об'єкти домінуючим економічним галузям. До таких об'єктів в економіці сільських територій належить соціальна інфраструктура (соціально-побутова, соціально-духовна, соціально-оздоровча, соціально-економічна, соціально-освітня), інституційна інфраструктура (норми та правила поведінки, інституції регулювання ринку), виробнича (транспортно-логістична, інженерно-технологічна), ринкова інфраструктура (інноваційна, підприємницька, маркетингова, інформаційно-комунікаційна, фінансово-кредитна тощо) [2; 3; 5; 7]. Розвиненість інфраструктури сільських територій відображає результативність економічної активності, інтегрованості в економічні системи більших масштабів, логістизацію та інтегрованість домінуючих галузей.

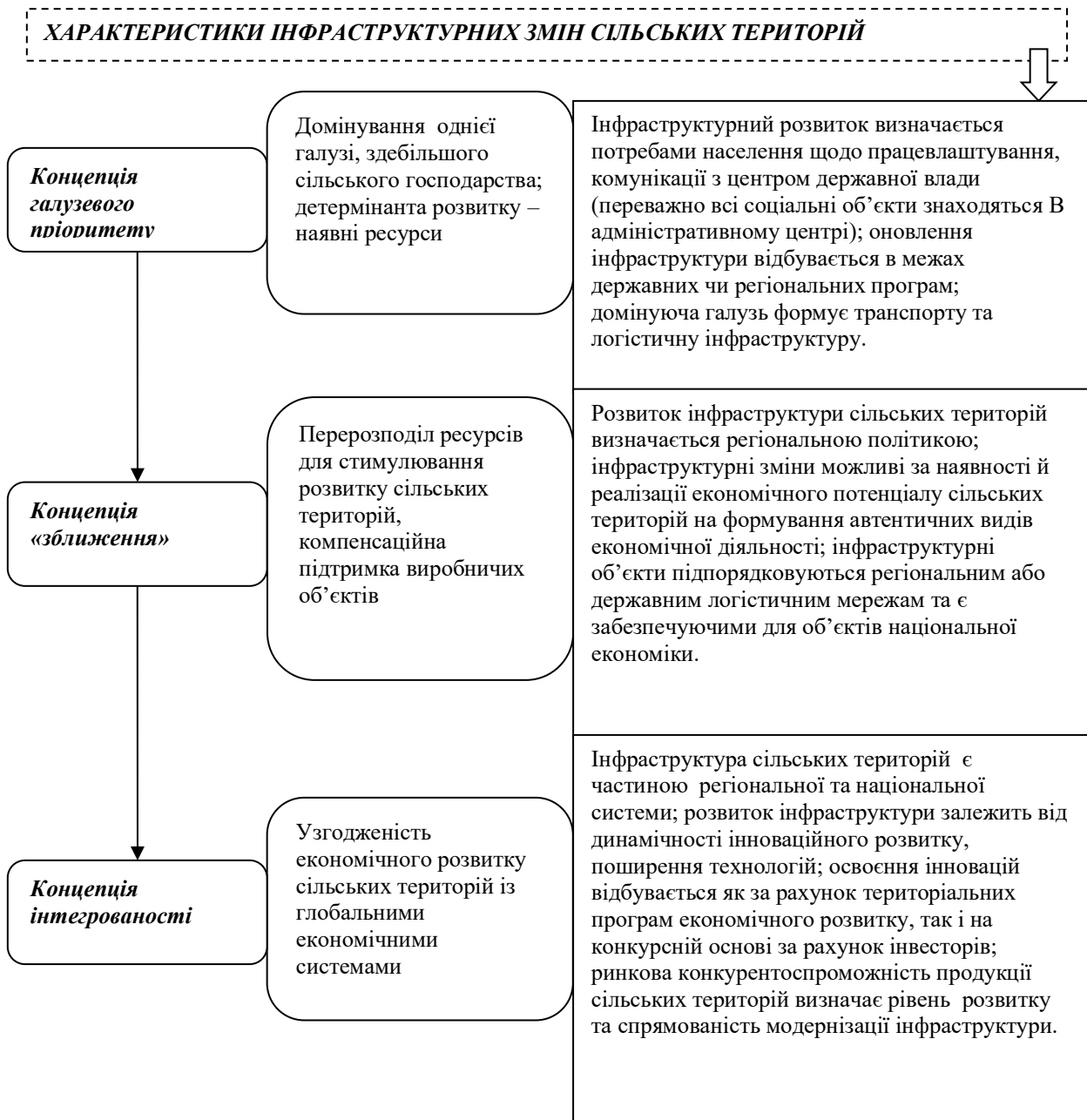

Рис. 1. Вплив концепцій розвитку сільських територій на спрямованість інфраструктурних змін

Джерело: побудовано автором на основі [2; 6; 10; 15].

Інфраструктурна сфера економіки сільських територій виконує насамперед забезпечувальну функцію для розвитку домінуючих галузей. Розвиненість інфраструктури сільських територій дозволяє сформувати передумови для підвищення конкурентоспроможності, диференціації виробництва, залучення інвестицій та розширення ринків збуту [12; 13]. Розгалужена та модернізована інфраструктура сільських територій формує інвестиційну привабливість для розвитку бізнесу, спонукає населення до економічної активності, прозорості державного регулювання сфери адміністративних та соціальних послуг, впровадження інновацій та

структурної адаптації до глобалізаційних викликів [1; 12-14].

Розвиток інфраструктурної сфери сільських територій в умовах сучасних викликів базується на закономірностях:

- потреба в оновленні транспортної, енергетичної, освітньої та соціальної інфраструктури через знос основних засобів та високе енергоспоживання, негативні впливи на довкілля;

- сільські території характеризуються просторовим потенціалом і мають місцевості, на яких були розміщені вже зруйновані сільськогосподарські або соціальні споруди, що

провокує їх невикористання – цю проблему можливо вирішити через інвестиційні проекти з благоустрою або відбудову об'єктів;

- специфіка географічного розміщення сільських територій визначає економічну спеціалізацію та потреби в інфраструктурних послугах;

- розвиток інфраструктури сільських територій залежить від інституційного регулювання на територіях, а також від суспільної активності населення щодо формування комунального господарства і сфери соціальних послуг, модернізації комунікаційних та енергетичних мереж;

- виробництво товарів у сільській місцевості є капітало- та ресурсомістким, оскільки потребує значних накладних витрат, тому домінують галузі, пов'язані з виробництвом агропродукції, сільським господарством, а також автентичними ремеслами;

- інфраструктурний розвиток сільських територій потребує фінансової підтримки, що здійснюється за рахунок коштів місцевої та державної влади, концесійних механізмів співфінансування, грантових програм. При цьому спрощені системи оподаткування та торгівлі формують сприятливий інвестиційний клімат для сільських територій.

Проведена в Україні реформа місцевого самоврядування спрямовується на реалізацію інтеграційної концепції, оскільки формування

об'єднаних територіальних громад дозволяє інвестувати в розвиток інфраструктури сільських територій без втручання регіональних чи державних регуляторів.

У контексті потреб у відбудові інфраструктури України, зруйнованої внаслідок бойових дій та окупації, описані закономірності трансформуються в напрямках першочерговості відновлення житлової, енергетичної, соціальної та транспортної інфраструктури, а також об'єктів, що мають національне значення. Основними джерелами відбудови інфраструктури сільських територій є:

- грантове, цільове фінансування (зокрема від міжнародних організацій, країн-донорів відбудови, надходження від приватних донорів через платформу United24);

- державне фінансування;

- акумульовані кошти, що пройдуть процедури репарацій від країни-агресора;

- приватний капітал, що спрямовуватиметься на економіку сільських територій та відновлення релокованих або зруйнованих підприємств.

Попри процеси децентралізації, за офіційними даними, основні видатки на розвиток інфраструктури залишаються за рахунок державного бюджету [9] (рис. 2). При цьому соціальна інфраструктура об'єднаних територіальних громад забезпечувалась у 2022 році за рахунок місцевих бюджетів.

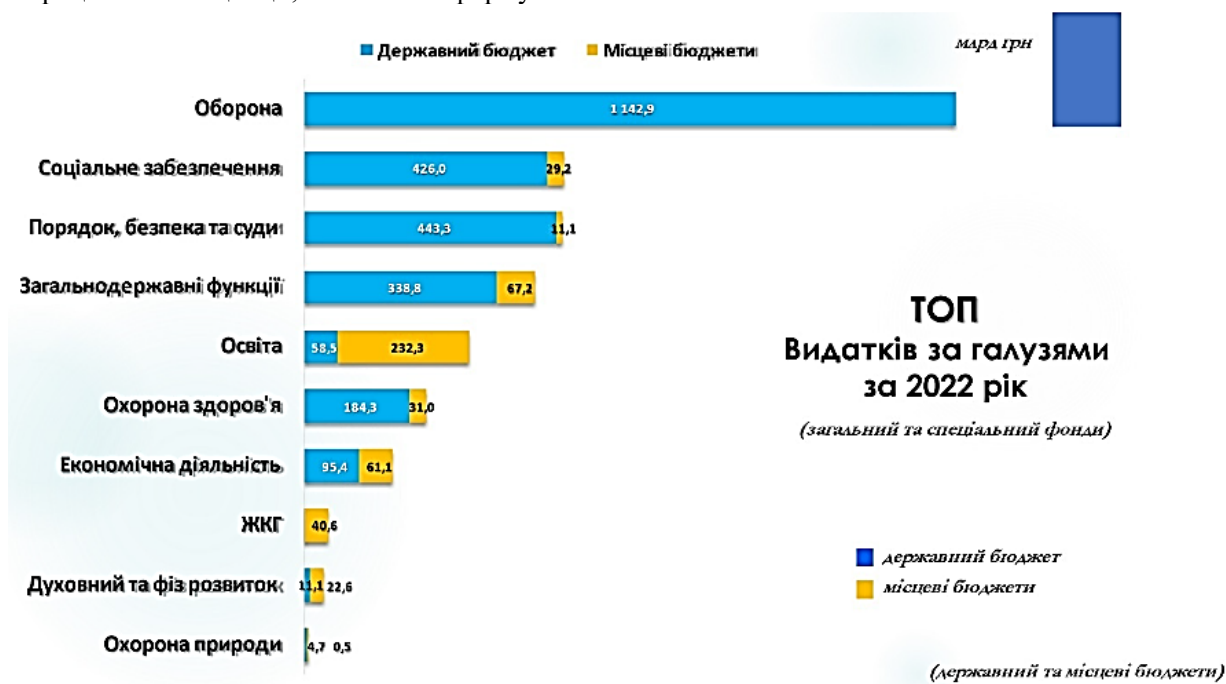

Рис. 2. Обсяги та напрями фінансування місцевого самоврядування у 2022 році, млрд грн

Джерело: [9].

Стійкість фінансових систем місцевих органів самоврядування в умовах військових дій і необхідності перенаправлення коштів із цілей

розвитку на безпекові цілі було забезпечено накопиченими ресурсами й результативністю процесів децентралізації (рис. 3).

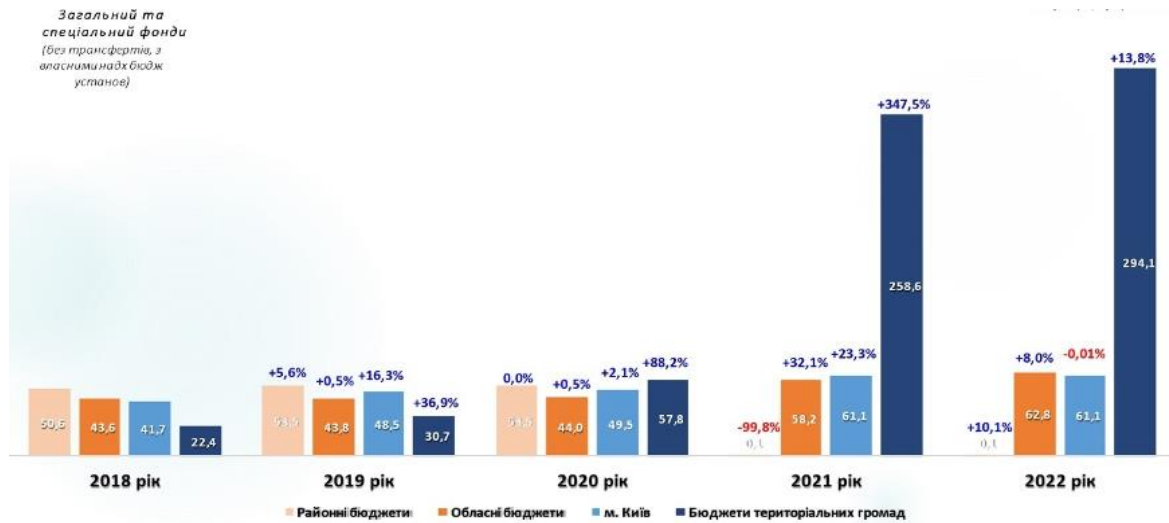

Рис. 3. Доходи місцевих бюджетів за 2018-2022 рр., млрд грн, приріст у %

Джерело: [9].

У 2022 році, попри війну в Україні, було реалізовано 52 програми інфраструктурного розвитку територіальних громад на понад 150 млрд грн (рис. 4), при цьому безпосередньо в

розвиток сільських територій інвестовано 1,8 млрд грн. Основними напрямками розвитку інфраструктури стали дорожня та транспортна інфраструктура та соціальне забезпечення.

Рис. 4. Напрями державного фінансування розвитку територіальних громад та їхній вплив на розвиток інфраструктури у 2022 році, млрд грн

Джерело: [9].

Спрямовані державні фінансові ресурси забезпечили виконання у 2022 році регіональних програм розвитку та підтримку процесів інфраструктурного розвитку місцевих громад,

переважна більшість яких перебуває в сільській місцевості. На 2023 рік Державним бюджетом України заплановано фінансування відбудови інфраструктури на 17 млрд дол. Наведені

статистичні дані у фінансуванні інфраструктурного розвитку показують взаємозалежність між державними, регіональними та місцевими бюджетами у спрямованості на формування загальної інфраструктури, узгодженої в єдиній економічній системі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволило формалізувати концепції інфраструктурного розвитку сільських територій, до основних з яких належать концепції «галузевого пріоритету»,

«зближення» або «перерозподілу» та «інтеграції». Аналіз динаміки накопичення фінансово-інвестиційних ресурсів та спрямованості їх реалізації дозволило сформулювати закономірності в регулюванні інфраструктурного розвитку сільських територій. Подальші дослідження мають бути спрямовані на обґрунтування методичного забезпечення щодо регулювання перерозподілу та результативності використання бюджетів різних рівнів у напрямку інфраструктурного розвитку сільських територій.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авчухова А. М. Щодо проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів. Аналітична записка [Електронний ресурс] / А. М. Авчухова, О. О. Кочемировська; Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1132>.
2. Богданов Д. С. Інфраструктурний розвиток сільських територій/ Д. С. Богданов // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 24. – С. 42-45.
3. Бондар В. В. Рівень розвитку транспортної інфраструктури України: національний та глобальний вимір / В. В. Бондар // Вісник Миколаївського національного університету ім. О. В. Сухомлинського. – 2014. – Вип. 2. – С. 168-171.
4. Газуда Л. М. Напрями розвитку сільських територій України в сучасних умовах / Л. М. Газуда, В. В. Готра // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2022. – № 2(60). – С. 27-33.
5. Збарський В. К. Соціальна інфраструктура села як фактор відтворення робочої сили / В. К. Збарський // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Вип. 154, ч. 1. – С. 152-160.
6. Іванова Н. В. Оновлення інфраструктурного потенціалу України: модернізаційний аспект / Н. В. Іванова // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2019. – №2(18). – С. 9-17.
7. Калачевська Л. І. Інфраструктурне забезпечення розвитку сільських територій: світові та національні тенденції / Л. І. Калачевська // Економіка і суспільство. – 2018. – Вип. 16. – С. 137-142.
8. Недбалюк О. Міжнародний досвід організації розвитку сільських територій та можливості його застосування в Україні / О. Недбалюк // Економіка і суспільство. – 2017. – № 9. – С. 89-94.
9. Офіційний сайт «Децентралізація». Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. Проект «Підтримка децентралізації в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>.
10. Талавира М. П. Розвиток сільських територій на засадах сталості / М. П. Талавира // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2016. – №1(47), т. 2. – С. 146-150.
11. Тульчинська С. О. Інтелектуально-інноваційна детермінанта процесів структурної модернізації економіки регіону / С. О. Тульчинська, М. В. Шашина // Причорноморські економічні студії. – 2019. – № 37. – С. 161-164.
12. Тульчинська С. О. Принципи модернізації підприємств інфраструктурної сфери за інноваційним підходом / С. О. Тульчинська, О. М. Вовк // Моделювання регіональної економіки. – 2019. – № 33. – С. 60-69.
13. Якість логістизації транспортних послуг: інвестиційний аспект / О. М. Тимошук, Г. Ю. Кучерук, О. М. Вовк, О. В. Мельник. – К.: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2020. – 214 с.
14. Infrastructural and Regional Development: Theoretical Aspects and Practical Issues [Electronic resource] / S. Shkarlet, N. Ivanova, O. Popelo, M. Dubyna, O. Zhuk // Studies of Applied Economics. – 2020. – Vol. 38(4). – Retrieved from <https://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/4002>.
15. Ivanova N. The economic essence and importance of the infrastructure system as the dominant regional development / N. Ivanova // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. – 2019. – Т.30(69). № 3. – С. 108-115.

REFERENCES

1. Avchukhova, A.M. & Kochemyrovska, O.O. (2013). Shchodo problem rozvytku sotsialnoi infrastruktury silskykh naselenykh punktiv. Analitychna zapyska [Concerning the Problems of the Development of Social Infrastructure of Rural Settlements. Analytical note]. National Institute for Strategic Studies. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/1132> [in Ukrainian].
2. Bohdanov, D. (2017). Infrastrukturnyi rozvytok silskykh terytorii [Infrastructural development of the rural areas]. Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience, 24, 42-45 [in Ukrainian].
3. Bondar, V.V. (2014). Riven rozvytku transportnoi infrastruktury Ukrainy: natsionalnyi ta hlobalnyi vymir [The level of development of transport infrastructure of Ukraine: national and global dimensions]. Visnyk Mykolaiivskoho

- natsionalnoho universytetu im. O. V. Sukhomlyns'koho – Bulletin of the Mykolaiv National University named after O. V. Sukhomlynskyi, 2, 168-171 [in Ukrainian].
4. Hazuda, L.M., Hotra, V.V. (2022). Napriamy rozvytku sil'skykh terytorii Ukrainy v suchasnykh umovakh [Directions of development of rural areas of Ukraine in modern conditions]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia «Ekonomika» – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. "Economy" series, (2(60)), 27-33.
 5. Zbarskyi, V.K. (2010). Sotsialna infrastruktura sela yak faktor vidtvorennia robochoi syly [Social infrastructure of the village as a factor for the reproduction of the workforce]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy – Scientific bulletin of the National University of Bioresources and Nature Conservation of Ukraine, 154(1), 152-160 [in Ukrainian].
 6. Ivanova, N.V. (2019). Onovlennia infrastruktturnoho potentsialu Ukrainy: modernizatsiinyi aspekt [Updating the infrastructural potential of Ukraine: modernization aspect]. Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management, 2(18), 9-17 [in Ukrainian].
 7. Kalachevska, L.I. (2018). Infrastruktturne zabezpechennia rozvytku sil'skykh terytorii: svitovi ta natsionalni tendentsii [Infrastructural support for the development of rural areas: global and national trends]. Ekonomika i suspilstvo – Economy and society, 16, 137-142 [in Ukrainian].
 8. Nedbaliuk, O. (2017). Mizhnarodnyi dosvid orhanizatsii rozvytku sil'skykh terytorii ta mozhlyvosti yoho zastosuvannia v Ukraini [International experience of organization of rural development and its application in Ukraine]. Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society, 9, 89-94 [in Ukrainian].
 9. Ofitsiynny sayt «Detsentralizatsiya». Analiz vykonannya mistsevykh byudzhetiv za 2022 rik. Proiekt «Pidtrymka detsentralizatsiyi v Ukraini» [Official website "Decentralization". Analysis of the implementation of local budgets for 2022. Project "Support of decentralization in Ukraine"]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/news/16105/> [in Ukrainian].
 10. Talavyria, M.P. (2016). Rozvytok sil'skykh terytorii na zasadakh stalosti [Development of rural areas on the basis of sustainability]. Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriiia "Ekonomika" – Scientific Bulletin of the Uzhhorod University. "Economy" series, 2(1(47)), 146-150 [in Ukrainian].
 11. Tulchynska, S.O. & Shashyna, M.V. (2019). Intelektualno-innovatsiina determinanta protsesiv struktturnoi modernizatsii ekonomiky rehionu [Intellectual and innovative determinant of the processes of structural modernization of the region's economy]. Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies, 37, 161-164 [in Ukrainian].
 12. Tulchynska S.O. & Vovk O.M. (2019). Pryntsypy modernizatsii pidpryiemstv infrastruktturnoi sfery za innovatsiynym pidkhodom [Principles of modernization of enterprises in the infrastructure sector using an innovative approach]. Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky – Modeling of the regional economy, 33, 60-69 [in Ukrainian].
 13. Tymoshchuk, O.M., Kucheruk, H.Yu., Vovk, O.M. & Melnyk, O.V. (2020). Yakist lohistyziatsii transportnykh posluh: investytsiinyi aspekt [Quality of logistics of transport services: investment aspect]. Kyiv: TOV «SIK HRUP UKRAINA» [in Ukrainian].
 14. Shkarlet, S., Ivanova, N., Popelo, O., Dubyna, M., Zhuk, O. (2020). Infrastructural and Regional Development: Theoretical Aspects and Practical Issues. Studies of Applied Economics, 38-3(1). <https://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/4002>.
 15. Ivanova, N. (2019). The economic essence and importance of the infrastructure system as the dominant regional development. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Seriiia: Ekonomika i upravlinnia – Scientific notes of the Tavri National University named after V. I. Vernadskyi. Series: Economics and management, 3(30(69)), 108-115 [in Ukrainian].

Отримано 25.01.2023